

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ПЕДАГОГІЧНИХ МЕТОДІВ У МУЗИЧНОМУ НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ КИТАЮ І УКРАЇНИ

В статті розглядаються теоретичні основи використання арт-педагогічних методів на уроках музики в початковій школі. Приводяться музикальні приклади релаксаційного та оздоровчого впливу на організм дитини.

Ключові слова: теоретичні основи, арт-педагогічні методи, музикальне навчання, молодші школярі.

In the article theoretical bases of the use of art-pedagogical methods are examined on the lessons of music at initial school. Musical examples of the relaxation and health affecting are made organism of child.

Keywords: theoretical bases, art-pedagogical methods, musical teaching, junior schoolboys.

Складна соціоекономічна і екологічна ситуація в державі та багато інших негараздів спричинили негативну тенденцію розвитку дитячих захворювань (різні ситуативні форми непатологічного порушення поведінки: гіпер- або гіпо- активність, емоційна недорозвиненість, пригніченість, легкі неврози, нерівноваженість, легкі відчуття неповноцінності і тривожності тощо). Вони ще не увійшли до класифікації психофізичних порушень, які потребують спеціальної організації навчання в корекційно-реабілітаційних закладах освіти і тому відносяться до спеціальної педагогіки, але негативно впливають на нормальний психофізичний розвиток дитини і його навчально-пізнавальну діяльність.

Складність, неоднозначність і непередбачуваність прояву легких психічних порушень у дітей в процесі їх навчальної діяльності, ще й досі не стали предметом наукових досліджень. Цей факт спонукав нас розглянути проблему підготовки майбутніх учителів музики до використання на уроках музики арт-педагогічних методів навчання.

Останнім часом арт-педагогічні методи все частіше використовуються в шкільній практиці переважно з метою урівноваження психічних станів та стимуляції повноцінного емоційно-художнього розвитку дитини (В. Абабкова, У. Баер, Т. Грабенко, Т. Зинкевич-Евстигнеева, Г. Исурина, Б. Карвасарский, М. Киселёва, А. Копытин, Л. Куненко, Л. Лебедева, Е. Рогов та ін.). У музично-педагогічній шкільній практиці ці методи використовуються для адекватного сприймання музичної інформації та відповідного художньо-образного її відтворення (Н. Gardner, К. Завалко, В. Зав'ялов, К. Jose, Г. Побережна, К. Lewandowska, Б. Любан-Плоцца, З. Матейова, К. Орф, Є. Рогов, Ch. Schwabe та ін.) [8].

Назва "арт-педагогіка" утворилось від поняття "арт-терапія" і відноситься до психотерапевтичних методів, що використовуються в медицині, корекційній педагогіці, лікувальній педагогіці тощо. Термін "арт-терапія" вперше був використаний у 30-х роках минулого століття А. Хілом і має багато тлумачень і широкий діапазон використання. Найбільшого поширення "Art Therapy" отримав в англійських країнах, де слово "art" розглядається як візуальне пластичне мистецтво – тобто особлива форма психотерапії, що забезпечується художніми засобами (живописом, графікою, скульптурою, дизайном та іншими художніми техніками), які сприймаються візуально [1].

Відповідно до предмету нашого дослідження ми будемо розглядати це поняття з позиції його історичного словоутворення, а саме етимології слова (від грец. etymologia – наука про первинне, істинне значення слова, його походження й подальший розвиток). Термін "арт-терапія" складається з двох слів арт і терапія (арт походить від лат. artista – освічений, магістр мистецтва; тобто людина, яка обрала своєю професією публічне виконання творів різних видів мистецтва; терапія (від грец. therapeia – лікування) – розділ медицини, що

вивчає внутрішні хвороби, розробляє методи їх лікування і профілактики. Метод “арт-терапія” можна також перекладати як “лікування мистецтвом” або “творчим самовираженням”. Тобто ключовим виступає “виконання творів різних видів мистецтва”, як інтегративних видів мистецької діяльності, що використовуються із спеціально підібраним матеріалом і діють як відновлювальний психофізичний засіб через творче самовираження дитини або як пасивний (релаксаційний) вид музичного сприймання [1].

У сучасних реабілітаційно-оздоровчих центрах різних типів під модним терміном “арт-терапія” використовують різні види психотерапії через творчу діяльність пацієнта, а саме: ігрова терапія, казкотерапія, драмотерапія, естетотерапія, етнотерапія, музикотерапія, танцювальна терапія, ізотерапія, куклотерапія, пісочна терапія та ін.

Враховуючи той факт, що арт-терапевтичні методи будуть використовуватись нами на уроках музики в умовах масової школи, в процесі навчально-пізнавальної діяльності, то доцільніше вживати поняття арт-педагогічні методи, хоча головними тут виступають “музикотерапевтичні методи”, які входять до складу арт-терапевтичних і арт-педагогічних методів.

Це обумовлюється ще й тим фактом, що проблема нашого дослідження пов’язана не тільки з підготовкою студентів-музикантів з України, а із Китаю, де протягом багатьох віків на уроках музики в початковій школі використовувались традиційні форми їх проведення (спів народних пісень з характерною драматизацією, гра на народних інструментах тощо), то використання терміна “арт-педагогічні методи” більше прийнятне для китайської системи початкової освіти, оскільки відноситься до загальної педагогіки.

У музичному навчанні молодших школярів на пропедевтичному етапі урівноваження психічних станів дітей і створення на уроках музики єдиної “зони психологічного комфорту” доцільно використовувати музико терапевтичні методи (Дж. Льюїс) [6].

У світовій науковій літературі музикотерапія, в широкому тлумаченні цього терміну, розглядається як система спеціальних музичних методик, які використовуються з метою профілактичних, лікувально-відновлювальних, корекційно-оздоровчих впливів і охоплюють процес педіатричної, психологічної діагностики та розвитку особистості і спираються на акустичні та інтердисциплінарні закони музики, психології та медицини.

У роботах зарубіжних авторів різні поліфункціональні властивості музичного мистецтва розкриваються з позиції їх терапевтичних і сугестивних можливостей. Музика як засіб, що проникає в підсвідомість, здійснюючи позитивний вплив на людину (Ch. Kohler, E. Meyer, I. Schltz та ін.); як допоміжний лікувальний засіб (F. Orne, M. Orne, D. Peltz); Н. Wendt наділяє музику переважно терапевтичними властивостями гармонізуючого характеру; R. Dreikurs як засіб, що допомагає ліквідувати ізоляцію із зовнішнім світом і відновлює комунікацію. К. Шваббе та інші стверджують, що оскільки музика спрямована у внутрішній світ людини, вона є носієм і активним передавачем специфічних властивостей емоційного змісту музичного твору, здійснює взаємозв’язок між подіями та їх оцінюванням більшою мірою, ніж слово [8].

На відміну від багатьох зарубіжних психотерапевтів К. Josef, вважає, що з урахуванням багатофункціональних властивостей музики, музикотерапія більше відноситься до педагогічної галузі, тому такі поняття як “музичне виховання” і “музична терапія” не можна різко розмежовувати, оскільки на перший план все ж таки виступають його виховні і загально розвивальні можливості [8]. Ми цілком погоджуємось з думкою автора і також вважаємо, що ці два поняття несуть багатофункціональне навантаження і доповнюють один одне.

Сутність використання музикотерапевтичних методів (особливо в груповій психотерапії), пов’язана з неоднорідністю або полярністю прояву емоційних станів пацієнтів, замкненості, стану напруження, викликаного тривожністю, перед невідомим видом музичної діяльності тощо, що значно впливає на порушення загальної навчальної поведінки, зниження уваги і пізнавальної активності учнів. Для забезпечення нормалізації протікання навчального процесу і приведення дітей до приблизно єдиного психофізичного стану, за методикою Є. Рогова, під час роботи з дітьми з групової музикотерапії слід використовувати короточасовий музико-терапевтичний комплекс (6-7 хв.). Цей комплекс

складається з трьох фаз, які об'єднуються музичними фрагментами певного призначення. В сукупності вони забезпечують відносну одноплановість утворення психофізичних станів дітей і мобілізацію їх внутрішніх сил для нормалізації процесу подальшого музичного навчання: I-а фаза “розслаблення, заспокоєння”, II-а фаза “вихід із стану розслаблення”, III-я фаза “загальна активізація” організму [9, 516-517].

У I-й фазі “розслаблення, заспокоєння”, нами використовувався психотерапевтичний метод, відомий як “Ефект Моцарта”, який був досліджений доктором медицини А. Томатісом з Французької академії медицини. Особливе місце у використанні цього методу посідає лікувально-профілактична робота з дітьми, які мають різні труднощі в навчанні. Відповідаючи на запитання: “Чому саме музика В. Моцарта дає такий ефект?” А. Томатіс відповів: “Це відбувається тому, що В. Моцарт у чотирирічному віці вже був віртуозним виконавцем, а в шестирічному почав писати музику, яка ідентична природному розвитку головного мозку. Тобто саме музика позитивно впливає на функціонування різних ділянок головного мозку, дитячої мисленнєвої діяльності і всього організму в цілому. ...Моцарт здійснює вплив, сила якого незрівнянна з іншими впливами. Він має визвольний, лікувальний, а б навіть сказав, цілющий вплив. Сила його перевершує все, що ми можемо побачити у його попередників, сучасників та послідовників” [6].

Перед початком занять (на I-й фазі “розслаблення, заспокоєння”) на 2 хв. включаються музичні фрагменти (фонова музика), що забезпечують психічну і соматичну релаксацію. Нами використовувався спеціально відібраний музичний матеріал, апробований на дітях різних категорій і методично описаний професійними вітчизняними й зарубіжними музикотерапевтами (З. Матейова, Є. Рогов, Н. Gardner, К Lewandowska, Ch. Schwabe та ін.) [8].

Основним критерієм відбору музичних творів для музичної релаксації є їх пом'якшувальний, заспокійливий і гармонізуючий вплив, який досягається завдяки спокійному ритму, помірному або повільному темпу, приємної, урівноваженої мелодії та гармонійної лінії. Відповідаючими цим вимогам вважаються твори періоду музичного бароко і класицизму, для яких характерна заспокійлива розміреність ритму і темпу, звукова гармонійність.

До релаксуючих музичних творів, які добре зарекомендували себе в багаторічній музикотерапевтичній практиці і мали позитивний вплив на нормалізацію психофізичного стану дитини відносяться: В. Моцарт, Дивертисмент № 17 (частина II), Симфонія № 43 до мажор (Andante di molto); А. Вівальді, “Пори року”, частини “Літо” і “Зима”; А. Вівальді, Концерт до мінор для флейти з оркестром (Largo), А. Вівальді, Концерт Фа мажор; Бранденбурзький концерт № 6 сі бемоль мажор Й. Баха і прелюдія № 15 Ф. Шопена. У II-й фазі – для “виходу із стану розслаблення” можна використовувати: К. Глюк, “Мелодія”; Е. Гріг, “Ранок”, К. Дебюсі “Місячне сяйво”, П. Чайковський “Пори року” та ін.. На III-й фазі для “загальної активізації”: Ф. Шопен, “Прелюдія” № 17; Монті, “Чардаш”, Ж. Бізе-Р. Щедрін, тема “Тореадора” та ін.. Водночас музикотерапевтичний блок природно створює ситуацію музичного навчального середовища, нівелює стан тривожності, страху, поганого настрою, тонізує і активізує пізнавальні дії дитини [6].

Значний внесок у розробку лікувально-розвивальних методів засобами музики вніс К. Орф. Ідея композитора полягала в тому, щоб активізувати резерви творчих сил за допомогою творчої діяльності, близької до можливостей, інтересів і темпераменту дитини. Незалежно від того, наскільки вона розвинена в музичному відношенні, така творча діяльність цінна, перш за все, своїм гуманізмом і повністю відповідає принципам оздоровчої, лікувальної та спеціальної педагогіки. Система К.Орфа, побудована на поєднанні в інструментальній музичній діяльності простих елементів звукоряду (“терцій зозулі”), ритму з словом (ритмодекламації) і рухом, драматизації, як найбільш природного виявлення дитячих здібностей [8, 254-256].

Для розвитку більш складних ритмічних співвідношень та формування емоційно-ритмічного відтворення твору нами використовувався прийом “ритмомалювання” (або

“музикомалювання”), сутність якого полягає в спонтанному графічному зображенні ліній різних траєкторій (кругових, трикутникових, у формі вузликів, клубочків, краплин, рисочок тощо) відповідно до музичної лінії, ритму і темпу музики, сприйнятої на слух. Цей метод передбачає наявність певних ритмічних рухових навичок (найпростішої моторики, координації кисті рук, пальців), а також вмінь учня своєчасно реагувати на ритмічну пульсацію твору та його темп.

Перед початком ритмомалювання проводиться детальний інструктаж: пояснюються завдання, учнів розсаджують на певній відстані один від одного, аби вони були просторово вільні під час відтворення ритмічних рухів. Музичний твір прослуховується декілька разів і учням пропонується в повітрі відтворити ритм обома руками і ритмічними рухами. Ці спонтанні рухи поступово переходять у рухи, які відповідають характеру музики. Після цього на великому листі паперу кольоровими олівцями, фломастерами, крейдою діти синхронно зображують вільними графічними лініями характер ритмічної пульсації твору, його художній образ [8].

За допомогою ритмомалювання досягалось встановлення чітких зв'язків між загальним характером звукової композиції твору і відчуттям його метроритмічного малюнка, на елементарних ритміко-рухових відчуттях виховувалась максимальна зосередженість, своєчасність моторних реакцій на контрастні зміни в музиці, пов'язані з її характером та ритмом [8].

Синтез музики і малювання, одночасне протікання рухового і зображувального процесів позбавляє дитину скутості, яка виникає при традиційних формах відтворення ритму, запобігає формуванню ритмо-динамічного стереотипу. Таким чином здійснюється координуючий, синтезуючий вплив ритму на когнітивну сферу. Це підвищує фізичний тонус та позитивний настрій дитини, спонукає її до творчого емоційно-естетичного самовираження. Застосування цієї методики допомагає через графічне зображення простежити внутрішнє емоційне відчуття динаміки ритмічної пульсації твору, позитивно впливає на розвиток загальної моторики.

Використання в музичній практиці початкової освіти арт-педагогічних методів є додатковим ефективним засобом нормалізації навчально-виховного процесу, створення “зони психологічного комфорту”, урівноваження психічних станів, які сприяють природному розкриттю креативних здібностей дитини та її повноцінному емоційно-художньому розвитку.

Література

1. Арттерапия // Психотерапия: [учебник] / В. Абабкова, Г. Исурин, Б. Карвасарский и др. [под ред. Б. Карвасарского. – СПб : «Питер», 2000. – С. 350-364.
2. Баер У. Терапия творчеством /У. Баер /Пер нем. Е. Климовой и В. Комаровой. – М.: Независимая фирма «Класс», 2013. – 552 с.
3. Бурно М.Е. Терапия творческим самовыражением / М.Е Бурно. – М.: Медицина, 1989. – 504 с.
4. Завалко К. Основи орф-педагогіки: навчально-методичний посібник / Завалко К.В., Фір С.В. / Під загл. ред. К.В. Завалко.– Черкаси: Друкарня «Черкаський ЦНП», 2013. – 162 с.
5. Копытин А.И. Арт-терапия детей и подростков. 2-е изд. / А.И. Копытин, Е.Е. Свистовская. – М.: «Когито-Центр», 2010. – 197 с.
6. Куненко Л.О. “Ефект Моцарта” або звуковий вітамін С” / Л.О. Куненко // Дефектологія. – 2002. – № 1. – С. 9-12.
7. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий/Л.Д. Лебедева. – СПб.: Речь, 2003. – 256 с.
8. Матейова Златица. Музыкотерапия при заикании / Златица Матейова, Сильвестр Машура. – К. : Вища школа, 1984. – 301 с.
9. Рогов Е.И. Использование музыкальных средств в целях реабилитации школьников / Евгений Иванович Рогов // Настольная книга практического психолога в образовании. – М.: ВЛАДОС, 1996. – С. 509-518.